

Sárközi Máté: A *Vanitatum vanitas*-motívum hatástörténete a 19. századi magyar irodalomban

Függelék

A dolgozatban feldolgozott versek szövege

Kölcsey Ferenc: *Vanitatum vanitas*

Itt az írás, forgassátok
Érett ésszel, józanon,
S benne feltalálhatjátok
Mit tanít bölcs Salamon:
Miképp széles e világon
Minden épül hitványságon,
Nyár és harmat, tél és hó
Mind csak hiábavaló!

Földünk egy kis hangyafészek,
Egy perchozta tűnemény;
A villám és dörgő vészek
Csak méhdongás, s bolygó fény;
A történet röpülése
Csak egy sóhajtás lengése;
Pára minden pompa s ég:
Egy ezred egy buborék.

Sándor csillogó pályája,
Nyúl vadászat, őzfutás;
Etele dúló csordája
Patkánycsoport, foltdarázs;
Mátyás dicső csatázási,
Napoleon hódítási,
S waterlooi diadal:
Mind csak kakasviadal.

A virtus nagy tűneményi
Gőz, mit hagymáz lehele;
A kebel lángérzeményi
Vértolúl s kínjele;
A vég, melyet Sokrat ére,
Catonak kihulló vére,
S Zrínyi Miklós szent pora
Egy bohóság láncsora.

És ti bölcsek, mit hozátok
Ami volna szép s jeles?
Mámor bírta koponyátok,
Plato s Aristoteles.
Bölcselkedő oktalanság,
Rendbe fűzött tudatlanság,
Kártyavár s légállítvány
Mindenféle tudomány.

Demosthén dörgő nyelvével
Szitkozódó halkufár;
Xenofon mézbeszédével
Rokka közt mesére vár;
Pindár égi szárnyalása
Forró hideg dadogása;
S Phidias amit farag,
Berovátkolt kődarab.

Mi az élet tűzfolyása?
Hulló szikra melege.
A szenvedelmek zúgása?
Lepkeszárny fergetege.
Kezdet és vég egymást éri,
És az élet hű vezéri,
Hit s remény a szűk pályán,

Tarka párák s szivárvány.

Holdvilág csak boldogságunk;
Füst a balsors, mely elszáll;
Gyertyaláng egész világunk;
Egy fúvallat a halál.
Vársz hírt s halhatatlanságot?
Illat az, mely tölt virágot,
És a rózsát, ha elhúll,
Még egy perccel éli túl.

Hát ne gondolj e világgal,
Bölcs az, mindent ki megvet,
Sorssal, virtussal, nagysággal
Tudományt, hírt s életet.
Légy, mint szikla rendületlen,
Tompá, nyugodt, érezetlen,
S kedv emel vagy bú temet,
Szépnek s rútnek húnyj szemet.

Mert mozogjon avagy álljon
E parányi föld veled,
Lengjen fényben, vagy homályon
Hold és nap fejünk felett,
Bárminő színben jelentse
Jöttét a vándor szerencse,
Sem nem rossz az, sem nem jó:
Mind csak hiábavaló!

1823. február-április

Gyulai Pál: Vigasztaló

Ej ne búsulj, hogy öregszel,
A természet rendje az;
Ettől ám meg nem menekszel,
Nem virúl örök tavasz.
Évszak és kor egymást váltja,
Amit bír, enyészni látja,
S bár a múltért sír szeme,
Van azért új öröme.

Nem örülsz-e? Immár nem bánt
Hiú vágy és küzdelem,
Szenvedély örvénybe nem ránt,
Nem kínozt a szerelem.
Meggzűnt a sok össze-vissza,
Szíved nyugodt, elméd tiszta,
S vidáman megáldhatod
Őszi fényű szép napod'.

Ne bánd, hogy már hagyogatnak
A remények hűtlenül,
Szép emlékid megmaradnak
S rájok újabb fény derül.
Hány reménynek rabja voltál,
Hányszor hittél és csalódtál!
Egy szép emlék pályabér,
Száz reménynél többet ér.

Ne erőlködj' ifju lenni,
Vén szerelmes rút alak,
Festett hajjal bálba menni . . .
Jaj csak így ne lássalak!
Maradj, ami vagy, csak annak
Öreg úrnak, tisztos aggnak,
És emelje lelkedet

Az őszinte tisztelet.

Hadd lyányodnak, hagyd fiadnak
Az ifjúság örömét,
Örömid neked is vannak,
Csak kezed ne dúlja szét:
Természet s művészet bája
Lelked gyönyör közt himbálja,
S kit szeretsz, a hű család,
Gond mellett sok élvezet ad.

Hát hazád? Egész halálig
Lelkesül a honfi-szív;
Mássa csak a módja válik,
Maga élve-halv a hív.
Érett ésszel, józan fővel,
Lépést tartva az idővel,
Ha a nép bölcs véne vagy,
Szavad tett és súlya nagy.

Hát ne búsulj, hogy öregszel,
Itt a bor, kocints velem!
Lánghevétől fölmelegszel,
Ez hozzád nem hűtelen.
Bor öregnek éltető nedv,
Mámor helyett egy kis jó kedv
- Töltsd színültig a pohárt -
Néha-néha meg nem árt.

1895

Gyulai Pál: Kandallómnál

Őszi eső kopogása
Zörget kinn a födelen,
Benn kandalló pattogása
Enyhít s elmulat velem.

Itt ülök a fél-sötétben
És elnézem a tüzet,
Vörösen, majd fehér-kéken
Amint lángot ereget.

Szikraként, amely kiszökken
S ép oly gyorsan elenyész,
Emlékemben is sok minden
Fel-felvillan s ködbe vész.

A tüzet mind nézem s nézném,
De immár hamvába hal
És megzendül lelkem mélyén
Mélán egy bús régi dal.

Arról zeng, hogy mi az élet:
«Árnyék, amely játszik véled,
Egy kis szerelem, egy kis bor,
Sok nagyravágyás, végre por.»

1895

Arany János: *Kozmopolita költészet*

Nem szégyellem, nem is bánom,
Hogy, ha írnom kelle már,
Magyaros lett írományom
S hazám földén túl se jár;
Hogy nem "két világ" csodája -
Lettem csak népemből egy:
Övé (ha van) lantom bája,
Övé rajtam minden jegy.

Ám terjessze a hatalmas
Nyelvét, honját, istenit!
Zúgó ár az, mindent elmos,
Rombol és termékenyít :
De kis fajban, amely ép e
Rombolásnak útban áll:
Költő az legyen, mi népe, -
Mert kivágyni: kész halál.

Vagy kevés itt a dicsőség,
S a nemzettel sírba lejt?
Kis-szerű az oly elsőség,
Amit a szomszéd se sejt?
Nincs erőnkhez méltó verseny?
Dalra itthon tárgy elég?
Nem férünk a kontinensen
Albion is kéne még?...

Légy, ha birsch, te "világ-költő!"
Rázd fel a rest nyugatot:
Nekem áldott az a bölcső,
Mely magyarrá ringatott;
Onnan kezdve, ezer szállal
Köt hazámhoz tartalék:
Pusztá elvont ideállal

Inkább nem is dallanék.

S hol vevéd gyász tévedésed.

Hogy fáját s a nemzeti

Bélyeget, mit az rávésett,

A nagy költő megveti?

Hisz forgattam, a javából,

Én is egypárt valaha;

Mind tükör volt: egymagából

Tűnt nekem föl nép, s haza.

És ne gondold, hogy kihálnak

Sujtott népek hirtelen,

Amig össze-zeng a dalnok

S a nemzeti érzelem.

Tán veszélyt, vagy annak látszót

Vélsz a honra tűnni fel:

Hát van lelked, a szent zászlót

Épen akkor hagyni el!?

Oh, ha méltóbb s új kobozzal

A megifjodott hazát

Zönghetném még Homérosszal;

Ne csak mindig panaszát!

De legyek, ha veszni sorsa,

Húnyó nép közt Osszián,

Inkább, hogysem dalok korcsa

Közönyös harmóniám!

1877 aug. 8.

Reviczky Gyula: *Arany Jánosnak*

Áldom én is azt a bölcsőt,
«Mely magyarrá ringatott».
Áldom én is azt a sorsot,
Mely szívembe dalt adott.
A dicső szellem világát
Áldom mindenek felett,
S dallom, a mi bennem eszme,
Dallom a mit érezek.

Szép az ének, szent az ének,
Drága kincs, ha nemzeti.
De a legszebb dal örökké
Általános, emberi.
Az igazság egy lehet csak
Valamennyi nyelveken.
Nagy leszen, ha lelke is nagy,
Ki művész első helyen.

Kék egével ősz Homérosz
Valamennyi nemzeté.
Buskomolyság, mélaság is
Egy van csak: a Hamleté.
Bolond Istók mindenütt volt,
A hol ember szenvedett.
Nagy művész, ki emberek közt
Feledi a nemzetet.

Gunykazaj minden hazában
Don Quijotének végzete.
Ember, hát nem kell kutatni
Küzködő Faust német-e?
A világ nyelvét beszéli
Molière, a franczia
Harpagon, Alcest s a többi

Csupa kozmopolita.

Általános eszme s érzés,
Nagy, ha nem is nemzeti,
«Dalok korcsa», melyben ez nincs;
Az igazság megveti.
Nép után nép küzd a létért,
Eltűnnek a nemzetek,
Róma megszűnt, csak Horáciban
Élnek még az emberek.

Népével van összeforrvá
A nagy eszmék dalnoka.
«Mind tükör volt egymagából
Tűnt nekem föl nép s haza!»
Egy egész nép ilyen ének
S akkor leghatalmasabb,
Hogyha, bár forrása egy csak,
Mindenütt süt, mint a nap.

A tiéd is mindenütt süt.
Nagy vagy a nagyok között!
Nemzet ily nagygyá sosem tesz,
Csak az eszme, mely örök.
«Két világ csodája,» fénye
Halhatatlan éneked,
Most magyar, létezni fogsz, ha
Nemzeted csak létezett!

Reviczky Gyula: *A cigaretről*

Cigaret-füst karikája -
Egyik a mást be se várja,

Mintha szólna: nem lehet!...
Ilyen épen a mi részünk.
Füst az élet; elenyészünk,
Mint a kicsi cigaret.

Ifjuságunk fényes álma...
Köd borítja nemsokára,
Lángot, álmot hamu fed.
Szíved is, ha már kiége,
Eltiporják s vége, vége!...
Mint a kicsi cigaret.

Hamuból az árnyak intnek,
Özvegyei régi hitnek;
Tudják még az éneket:
Az az álom, az az élet,
Füstbe hamvad, tovaszéled.
Mint a kicsi cigaret.

Hit s remények büszke vára,
Ifju kornak ideálja
Füst csak és lég... hova lett?...
Végtelenség titkos útja...
Minden egyképen befutja,
Mint a kicsi cigaret!

Cigaret-füst karikája -
Egyik a mászt be se várja,
Mintha szólna: nem lehet!...
Rövid álom, rövid élvek!
Elenyészik, füst az élet,
Mint a kicsi cigaret!

Reviczky Gyula: *Magamról*

Rossznak mondod a világot,
Dőresége bosszuságod;
Siratod az élet álmát,
Földi gondok durva jármát;
Felpanaszlod lázban égve:
Bölcs elméje, jók erénye
S fényt sugárzó lángod, ég,
Csak hiúság, buborék.

Óh, pedig hány perczed, órád
Volt, midőn e sujtoló vád
Könnyeidben elviharzott
S kiderült rá szíved, arcod.
Gyönyörűség volt az élet,
Megáldottad születésed';
Rózsák közt jársz, azt hived,
S mi okozta? ... Semmiség!

Nem tudod, mi nyomja szíved',
Semmiségek üdvezítnek.
Hogy jön, nem tudod, csak érzed,
Hogy e bűnös-bűvös élet,
Mely ma szennyes, ronda börtön,
Holnap éden kertje rögtön.
Ma a békét áhitod,
S holnap küzdve élni jobb.

Ember! önző vágy vezérel.
Bánatával, örömével
Ezt az undok szép világot
Sorsodon át nézve látod.
Hogyha gondok elcsigáznak:

A világot éri vádád,
S ha örökre gyúl szived:
Nincs e földnél semmi szebb.

Ragyoghat a nap az égen;
Te sötétben, feketében
Látsz mindent, ha bánatod van;
Mig, ha kedved lángra lobban,
Minden érted van teremtvé;
Télen is jársz rózsakertbe';
A nap is csak rád ragyog,
S kik itt laknak: angyalok.

Az örvendőt meg nem érted,
Ha világod' búban éled;
S csak ha lelked' szenvedőnek
Vallod, sajnálsz szenvedőt meg.
Mit törődöl a világgal,
Szenvedő sziv sóhajával,
Ha egy édes pillanat
Teljesíti vágyadat!

Hát ne fordulj vak hevedben
A világ és rendje ellen...
Úgy tekints az emberekre,
Hogy a föld se jó, se ferde;
Se gyönyör, se bú tanyája,
Csak magadnak képe, mása.
Ki sohajtoz, ki mulat.
A világ csak - hangulat.

Komjáthy Jenő: Füst

Füst koszorúz és elmerengek;
Eszembe jut a gúnyírás,
Belátom én is, bölcs ítélet,
Hogy füst az élet, semmi más.
A kék szivarfüst ezt meséli,
S valami sajdul idebent:
Eszembe jut most, mennyi fényes
Reményem, álmom füstbe ment.

Az ifjuság mindössze néhány
Dohánylevélnek illata;
Az ingerlő, pompás aróma
Bús életünk május hava.
Miként a füst, a lány szerelme,
Oly könnyű volt, ah, légi volt!
Csak most tudom, hány lenge asszony
Hintett az én szemembe port.

Szerencse, hírnév ragyogása,
Kín és gyönyör, egy mint a más,
Elfüstölög, nyomot se hagyva,
Megannyi tünde alkotás.
Mint füstgomoly, ha megszülemlék,
Egy másikat már elsodort:
Megüljük a keresztelővel
Egy füst alatt mi is a tort.

A bölcseséget eltanultam,
Amely a füstben rejtezik;
Egész világ nekem, mi benne
Kigyózik és ölelkezik.
Hol a kigyó harapja farkát:
Jelképed ez, világrege!
Hol önfia emészti apját:

Ez a világ története.

A füst szabad! Nem köti törvény,
Mint tégedet, ó, földfia!
Tűzanyjától az égbe törvén,
Mi kéj neki szárnyalnia!
Mindig másért rajong a szíve,
Csapongó, játszi, szertelen;
Szilárd alakba nem törődik,
Mert szabad és - jellemtelen.

Ti karcsu, tünde, kétes árnyak,
Keringjetek! Elnézem én.
Ki ad nekem repülni szárnyat
Túl ez iromba földtekén? -
Keringenek - s a légi táncban
Nincs semmi sor, nincs semmi rend,
És rajtaveszve elfelejtem,
Hogy életem is füstbe ment.

Kövesd a füstöt! Illanását
Tanuld ki, értsd meg szellemét!
Föl nem leled sehol se mását:
Itt a valódi bölcsesség!
S ha már mindennek egy az ára,
Az eszköz és a cél is egy:
Légy fürge füst, ne lomha pára,
Hisz úgy is minden füstbe megy!

Komjáthy Jenő: *Quam prope, tam procul*

Milyen átok ez mi rajtunk,
Bűvös Isten-ostora:

Minden órát elszalajtottunk,
Nem mienk a mámora!
Téged, édes, ott közelben
Megölelni, mondd, mi gátol?
Sejtelemnnek szárnya lebben:
Amily közel; olyan távol!

Szárnya nő a röpké percnék,
Önmagától menekül,
Önmagától szinte reszket,
Végtelenbe felrepül.
Már kicsinyli, a valóság,
Dús jelenlét amit ápol,
Nem szakítja le a rózsát ...
Amily közel, olyan távol!

Szende vagy te, én ügyetlen,
És magától mégse megy,
Újoncok a kivitelben,
Álmodozva mesterek:
Lába kelt tán a gyönyörnek?
Mintha futna önmagától!
És a kéjek már gyötörnek ...
Amily közel, olyan távol!

Mit tehetek én már róla,
Hogy nem élem a jelent!
Hogy az édes pásztoróra
Élvezetlen füstbe ment.
Hogy csak az kell, mi lehetlen,
Mit elrejt az irigy fátyol,
Végtelenbe jár a lelke ...
Amily közel, olyan távol!

Csalogat a szemed éje,
Elmerülni benne kéj,
Sugarat szór mély sötétje,
Dőre-édes szenvedély!
Pírja kéjes szerelemnek
Majd kicsattan, szinte lángol:
Megölelni még se merlek ...
Amily közel, olyan távol!

Most negéddel, majd közönnyel
Játszod ki a szívemet,
Majd szabódva, szüzi könnyel
Telnek egyben a szemek.
Majd haragra gyúl az arcod,
Szemed éle engem vádol,
Mégis Ámor vall kudarcot ...
Amily közel, olyan távol!

Ki az oka? Te sem, én sem!
S egy hivatlan hang beszél:
Hiuságod s büszkeségem!
És kacagva fű a szél.
Jer, szakasszuk le a rózsát,
Melyre vágyom s te is vágyol,
Élvezzük a pásztorórát,
Jer közel hát, ne oly távol!

Reszkető karom kitárom,
Hogy szívemre vonjalak,
S fenyegetve, szemrehányón
Áll közénk egy zord alak.
Dúlt szemében iszonyú vád,
Szinte éget, úgy világol,

Nyomorúság, szomorúság ...
Amily közel, olyan távol!

Jobb nekem már messze tőled,
Túl a kéklő hegyeken!
Fényben úszni látom fődet,
S megpihenek szíveden.
Pásztoróra: szellemélet,
Tér, idő se különöz el,
Beléd halok, benned élek,
Amily közel, olyan távol!

Vajda János: *Meghasonlás*

A világ hogy elsilányul!
A zaj, mely megkábitott,
Azt hívéd, hogy harc, pedig csak
Halál vonaglása volt.
Fönn az égen, lenn a földön
Semmi sincs tökéletes.
Hitvány volt és lesz az ember...
Egyél, igyál és neved.

Mit törekszel jobbra, szebbre
Erőszakos útakon?
Öldöklésen vett szelídség:
Káron vásárolt haszon.
Minden úgy van jól, amint van,
Semmi sincs fölösleges.
Bűnnel telhetetlen ember,
Egyél, igyál és neved.

Vágysz alkotni maradandó

Hibátlan műveket?
Melyeket a mulandóság
Jó előre kinevet!
Míg föléje az irigység
Keze szemfödőt keres...
Bélpoklos, gyógyíthatatlan,
Egyél, igyál és neved.

Egymagad törekszel arra:
Boldogítani milliót?
S ugyanaz terít a földre,
Kinek vágyol tenni jót.
Jobb bizony, gondolj magadra,
S végső nyughelyet keress,
Hová el ne érjen e hang:
Egyél, igyál és neved.